

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ
(องค์การมหาชน)

หัตถกรรม
ที่ใกล้
สูญหาย
Forgotten
Heritage

อังกะลุง

หัตถกรรมเครื่องดนตรีไม้ไผ่ที่ใกล้สูญหาย

“อังกลุง” เป็นเครื่องดนตรีโบราณที่คนไทยได้รับแบบอย่างมาจากชาวจีน ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ชาวจีนเรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า “อุงคะลุง” คนไทยออกเสียงเพี้ยนจึงกลายเป็น “อังกลุง” และเรียกติดปากมาจนทุกวันนี้

อังกลุง เป็นเครื่องดนตรีที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่หลายขนาด บรรเลงด้วยวิธีการเขย่าให้กระบอกไม้ไผ่กระทบกับรางไม้จนเกิดเป็นเสียงสูงต่ำ เป็นเครื่องดนตรีที่ต้องบรรเลงร่วมกันเป็นวง จึงจะเกิดเป็นทำนองดนตรีที่มีความไพเราะ อังกลุงจึงเป็นเครื่องดนตรีที่มีความแตกต่างจากเครื่องดนตรีประเภทอื่นที่ไม่สามารถบรรเลงเป็นเพลงได้ในตัวเอง เนื่องจากอังกลุงหนึ่งชิ้นจะให้เสียงเพียงเสียงเดียว การเล่นอังกลุงให้เป็นเพลงจึงต้องใช้อังกลุงหลายชิ้น โดยนักดนตรีต้องถืออังกลุงคนละ 1-2 ชิ้น เมื่อต้องการโน้ตเสียงใด นักดนตรีประจำเสียงนั้นก็จะต้องเขย่าอังกลุงให้เกิดเสียงตามกำหนด การเล่นอังกลุงจึงต้องอาศัยความพร้อมเพรียงและความสามัคคีเป็นอย่างมาก นับเป็นเครื่องดนตรีที่มีรูปแบบและการบรรเลงที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากเครื่องดนตรีชนิดอื่นๆ

คุณค่า ความสำคัญ ทางวัฒนธรรมของงานอังกะลุง

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) พระองค์ทรงแนะนำและอนุญาตให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุ์ วงศ์วรเดช พร้อมด้วยหลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เสด็จประพาสเกาะชวา ในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2450 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช เมื่อเสด็จถึงได้มีประชาชนต่างพากันมารอต้อนรับพระองค์อย่างคึกคักสมพระเกียรติ ในขณะที่ทรงประทับเยี่ยมเยียนราชกรูรณ์นั้น ได้ทรงทอดพระเนตรการจัดแสดงดนตรีที่เรียกว่า “กำมัลลัง” ร่วมแสดงประชันกันถึง 7 วงดนตรี มีแปลกอยู่ชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้ไผ่เป็นท่อน ๆ แขนงไว้เป็นตบ ตับละ 2 ท่อน ใช้ถือคนละ 1 ตบ ใช้เข้าเรียงเสียงและสลับเสียงไปตามทำนองของเพลงได้อย่างไพเราะ ผิดกับเครื่องดนตรีชนิดอื่น ๆ ที่ใช้บรรเลงด้วยวิธีดีด สี ตี เป่า กระจับปี่เสียงใหญ่ กลองเล็ก ถูกผูกแขนงไว้เป็นรางเป็นตบ ๆ ดนตรีชนิดนี้เรียกว่า “ อุงคะลุง” หรือ “อังกะลุง” นั่นเอง

เมื่อพระองค์เสด็จกลับเมืองไทย จึงมีรับสั่งให้กงสุลไทยในชวาจัดหาเครื่องดนตรีชนิดนี้มาให้ 1 ชุด แล้วนำมาฝึกสอนมหาดเล็กของพระองค์ในวังบูรพา ต่อมาก็ได้แพร่หลายออกไปทั่วประเทศ ดังนั้นจึงถือว่าสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดช เป็นเจ้านายคนแรกที่ให้กำเนิดเครื่องดนตรี “อังกะลุง” ในประเทศไทย

เริ่มแรก อังกะลุงที่นำเข้ามาจากชวา มีลักษณะทำจากไม้ไผ่ 2 กระจับปี่คู่กัน มีขนาดใหญ่และมีน้ำหนักมาก ยกเขย่าไม่ได้ต้องใช้วิธีการบรรเลงด้วยวิธีการมือหนึ่งถือไว้ อีกมือหนึ่งถือไว้ให้เกิดเสียง อังกะลุงที่นำเข้ามามีเพียง 5 เสียง ตามทำนองเสียงดนตรีของชวา

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(รัชกาลที่ 6) ได้มีการพัฒนารูปแบบอังกะลุงให้มี 3 กระจับปี่ และลดขนาดให้มีน้ำหนักเบา และขนาดเล็กลง เพิ่มเสียงจาก 5 เสียง เป็น 7 เสียง ตามสมัยนิยม และเปลี่ยนวิธีการบรรเลงจากการถือไว้เป็นการเขย่าทดแทน นับเป็นต้นแบบของการบรรเลงอังกะลุงตามแบบแผนของชาวไทยที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

เอกลักษณ์ทางกายภาพ และเอกลักษณ์ ที่โดดเด่นในงานอังกะลุง

อังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่สามารถประสานเสียงได้ถึง 3 ระดับ ด้วยโครงสร้างที่ประกอบไปด้วยกระบอกไม้ไผ่ 3 กระบอก ที่มีขนาดแตกต่างกัน เสียงที่เกิดจากการเขย่าจึงมีโทนเสียงเกิดขึ้น 3 ระดับ ในการเขย่าเพียงหนึ่งครั้ง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่เกิดจากการพัฒนาอังกะลุงในปี พ.ศ. 2495 โดยอาจารย์เฉลิม บัวทั้ง บุคคลสำคัญผู้ริเริ่มสร้างสรรค์เครื่องดนตรีอังกะลุง ให้มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาติไทย

เครื่องดนตรีอังกะลุง มีความแตกต่างจากเครื่องดนตรีชนิดอื่น คือ เป็นเครื่องดนตรีที่ให้เสียงตัวโน้ตเพียงเสียงเดียวในหนึ่งชิ้น เมื่อใช้บรรเลงจึงจำเป็นต้องบรรเลงร่วมกันเป็นวงให้ครบทั้ง 7 เสียง เพื่อให้เกิดเสียงเพลงอันไพเราะ เพราะอังกะลุง 1 ชิ้น จะมีค่าเท่ากับเสียงตัวโน้ต 1 เสียง เอกลักษณ์ในการบรรเลงเครื่องอังกะลุง จึงต้องมีการฝึกฝนจนชำนาญจึงสามารถบรรเลงเพลงได้โดยพร้อมเพรียงกัน อันแสดงถึงความรักความสามัคคีภายในวงดนตรีของตน

อังกะลุงถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาการสร้างสรรค์เครื่องดนตรีจากวัสดุที่เรียบง่ายด้วยไม้ไผ่ลายที่จะต้องมีการวิธีที่ก่อให้เกิดเสียงก้องกังวาล รวมถึง การตั้งเสียงเทียบ เสียงที่เกิดจากความชำนาญของช่างผู้สร้างสรรค์อังกะลุง จนทำให้เกิดการบรรเลงดนตรีที่มีความไพเราะ สนุกสนาน บรรเลงได้ง่ายและสามารถเข้าถึงได้ทุกเพศทุกวัย

ภูมิปัญญาที่สะท้อนทักษะเชิงช่าง และเทคนิค หรือขั้นตอน กระบวนการในงานอังกะลุง

อังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีที่แฝงไว้ด้วยภูมิปัญญา ที่มีการประดิษฐ์คิดค้นนำไม้ไผ่ลายที่มีลักษณะเฉพาะคือต้องมีเนื้อไม้ที่บางแต่แข็งแรง เมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังก้องกังวาน ช่างทำอังกะลุงจะต้องเป็นผู้มีความรู้ในการเลือกไม้ไผ่โดยจะต้องเลือกไม้ไผ่ที่ค่อนข้างมีอายุ โดยสังเกตได้จากกาบของลำต้นจะหลุดออกหมด เนื้อไม้มีสีนวลน้อยลงจะมีสีเขียวย้ำเข้มแก่มากขึ้น หากไม้ไผ่ที่ยังอ่อนจะยังมีกาบสีนวลขาวติดอยู่กับลำต้น สาเหตุที่ต้องเลือกใช้ไม้ไผ่แก่เพราะเนื้อไม้จะมีลวดลายที่สวยงามตามธรรมชาติอย่างแท้จริง โดยมีกรรมวิธีการสร้างสรรค์เครื่องดนตรีอังกะลุง ดังนี้

- การคัดเลือกไม้
โดยไม้ไผ่ที่ตัดมานั้นต้องมีความยาวประมาณ 3-4 เมตร ตัดเป็นท่อน ๆ ตามขนาดที่ต้องการแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง หรืออาจจะใช้วิธีอบความร้อนโดยการสูบไฟในคอกที่มีสิ่งกะลือลม เพื่อทำการย่างไม้จนไม้แห้ง แล้วทาเคลือบน้ำยากันมอด
- นำไม้ไผ่ลาย ที่ตัดเป็นท่อน ๆ แล้ว ตัดปาดเป็นขาโดยใช้มีดตัดปาดทั้งสองด้าน เพื่อให้กระบอกไม้ไผ่มีขา 2 ขา แล้วใช้มีดปาดตกแต่งให้ได้รูปทรงที่สวยงาม

- นำกระบอกไม้ไผ่ ที่ตัดขาและตกแต่งแล้ว มาคว้านเนื้อไม้บางส่วนออกขณะที่เริ่มปาดคว้านให้เปิดเครื่องเทียบเสียงไปด้วย
- บรรจงปาดเนื้อไม้ออกทีละน้อยเพื่อให้ได้เสียงตามที่ต้องการ โดยต้องใช้เครื่องเทียบเสียงในการทำทุกกระบอกเพื่อได้อังกะลุงเสียงที่มีมาตรฐาน

- รางไม้ นิยมใช้ไม้สักขนาดยาว 1 ฟุต นำไม้รางที่เซาะร่องเจาะรูแล้ววางขนาด 2 ด้าน เป็นแบบในการวัดแล้วนำไม้ราง 4 หรือ 5 ท่อน วางตรงกลางให้หัวท้ายเสมอกัน โดยใช้ไม้บรรทัดวางทาบให้ตรงรูและตรงแนวที่เซาะร่องไว้ ใช้ดินสอขีดเส้นเป็นแนวยาวให้เหมือนกันทุกท่อน

- นำไม้รางที่ขีดเส้นไว้แล้ว วางบนเครื่องเจาะช่อง ใช้แท่นเครื่องบีบให้แน่นชิดกัน เพื่อไม่ให้ไม้ขยับเขยื้อน แล้วจึงทำการเจาะช่อง ตามที่วาดเป็นรูปสี่เหลี่ยมไว้ โดยไม้ราง 1 อัน จะต้องเจาะ 3 ช่อง แล้วนำมาแต่งให้ได้รูปทรงสี่เหลี่ยม

- นำไม้รางที่เจาะช่องเรียบร้อยแล้วไปเจาะรูตามเส้นที่ขีดไว้ ไม้ราง 1 อัน จะต้องเจาะ 5 รู แล้วนำมาขัดหัวและท้ายด้วยเครื่องขัดไม้ให้เป็นรูปทรงวงรีให้ได้สัดส่วนที่สวยงาม

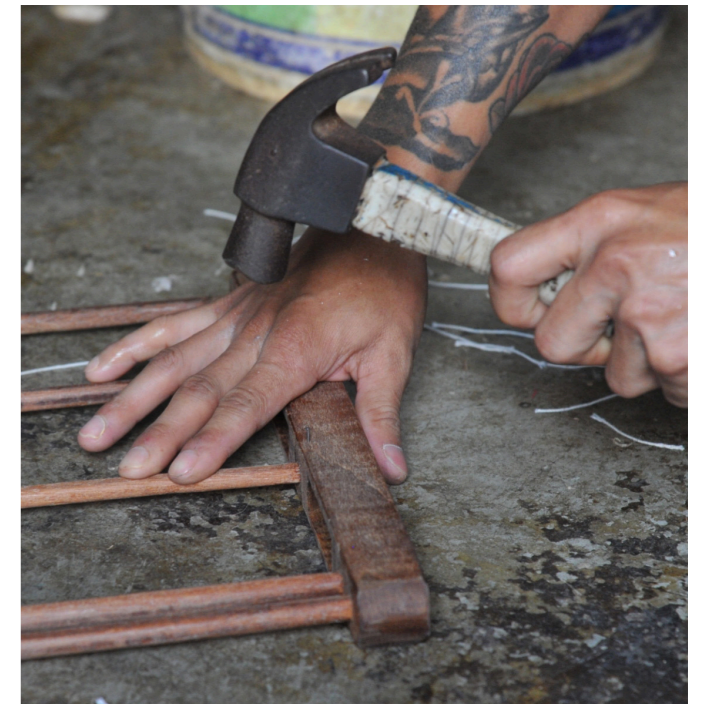

- นำไม้รางที่เซาะร่อง เจาะรูแล้วไปใส่เสา ด้านหัวจะใส่เสา 2 อัน ห่างกัน 1 นิ้ว สำหรับไว้จับเขย่า ใส่เสาทั้งหมด 5 เสา แต่ละเสาจะมีความสูง ต่ำ แตกต่างกันตามขนาดของกระบอกไม้ไผ่

- นำไม้รางที่ใส่เสาเรียบร้อยแล้ว ไปทาสีหรือจุ่มลงในสีที่เตรียมไว้ แล้วนำไปตากแดดให้แห้ง
- ใส่กระบอกไม้ไผ่ตัวแรกเป็นกระบอกใหญ่(เสียงต่ำ) วางกระบอกไม้ไผ่ลงในช่องรางไม้ ที่เซาะร่องไว้เป็นรูปสี่เหลี่ยม แล้วใช้ไม้ขวางสอดที่รูกระบอกไม้ไผ่ที่เจาะไว้ระหว่างส่วนที่คว้าน ทำการตอกตะปูที่ไม้ขวางกับเสายึดให้แน่นสนิท จากนั้นติดกระบอกกลาง(เสียงกลาง) และกระบอกเล็ก(เสียงสูง) ยึดด้วยไม้ขวางและทำการตอกตะปูให้แน่นทุกจุด

- นำเชือกมาผูกระหว่างไม้ขวางกับเสาที่ตอกตะปู แล้วนำไปทาสีทับตรงเชือกด้วยที่ผูกอีกครั้ง จากนั้นนำไปตากแดดให้สีแห้งสนิท
- นำอังกะลุงที่ได้มาเรียงลำดับตัวโน้ตให้ถูกต้อง ประดับตกแต่งด้วยการติดธงหรือหางนกยูง เพื่อเพิ่มความสวยงาม เป็นอันเสร็จสมบูรณ์

อังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่ทำด้วยไม้จริงมักชำรุดผุพังได้ง่าย โดยเฉพาะความชำรุดเสียหายที่เกิดจากตัวมอดที่เข้าทำลายกัดกินเนื้อไม้ จะทำให้น้ำหนักของอังกะลุงเบาลงเมื่อนำมาบรรเลงจึงทำให้เสียงเพี้ยนไปจากเดิม การนำอังกะลุงมาบรรเลงบ่อย ๆ อย่างสม่ำเสมอจะมีผลดี คือ ทำให้มอดไม่กินหรือกินบ้างแต่ก็ช้าลง แต่ถ้าวางเก็บไว้จะทำให้เสียหายโดยง่าย

ครูพิรศิษย์ บัวทัง
ครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2559

การอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา ของงานอังกะลุง

ในอดีต อังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่มีการสืบสานทางด้านองค์ความรู้ในการบรรเลงดนตรีอย่างแพร่หลาย โดยถูกบรรจุอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนทั้งรัฐบาลและเอกชน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการฝึกหัดดนตรีให้กับนักเรียน เพราะอังกะลุงเป็นเครื่องดนตรีที่เล่นง่าย ไม่ซับซ้อน เรียนรู้และเข้าใจง่าย สามารถเล่นได้ตั้งแต่ในวัยระดับอนุบาล พร้อมทั้งเป็น กุศโลบายที่จะแทรกคุณธรรมให้เด็ก ๆ รู้จักความสามัคคี กลมเกลียวเป็นหนึ่งเดียวกัน เปรียบดังการบรรเลงดนตรีอังกะลุงที่ไม่มีการฝึกซ้อม ไม่พร้อมใจในการบรรเลง เสียงตัวโน้ตก็จะผิดเพี้ยน จนไม่เกิดความไพเราะ

หากกล่าวถึงด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีอังกะลุงในปัจจุบัน ที่เหลือผู้ที่มีความสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้เพียงไม่กี่รายในขณะนี้ หนึ่งในนั้นคือครูพิรศิษย์ บัวทัง บุคคลสำคัญที่ยังคงมุ่งมั่นสืบทอดภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์มาโดยบรรพบุรุษ โดยยึดหลักสำคัญในการรู้จักเสียงดนตรีให้มีความถูกต้องแท้ เพื่อที่จะสามารถใช้ปากเป่าเพื่อเทียบเสียงได้ทั้งดนตรีไทยและดนตรีสากล ซึ่งหากช่างไม่รู้จักดนตรีดีพอ การทำอังกะลุงก็เป็นเพียงแค่การเอาไม้ไผ่มาผ่าเพื่อเขย่าเท่านั้น ครูพิรศิษย์จึงร่ำสอนช่างฝีมือรุ่นใหม่อยู่เสมอว่า หากคิดจะสร้างสรรค์อังกะลุงขึ้นมาหนึ่งชิ้น จะต้องศึกษาให้ดีเสียก่อน ช่างที่ดีต้องมีทั้งความรู้และความรักเพื่อที่จะสามารถสร้างสรรค์ผลงานได้อย่างดีและมีคุณภาพ เพราะอังกะลุง 1 ชิ้น สามารถส่งต่อเป็นมรดกทางภูมิปัญญาให้กับรุ่นหลัง ได้สัมผัสและส่งต่อภูมิปัญญาแขนงนี้ต่อไปได้อย่างไม่รู้จบ

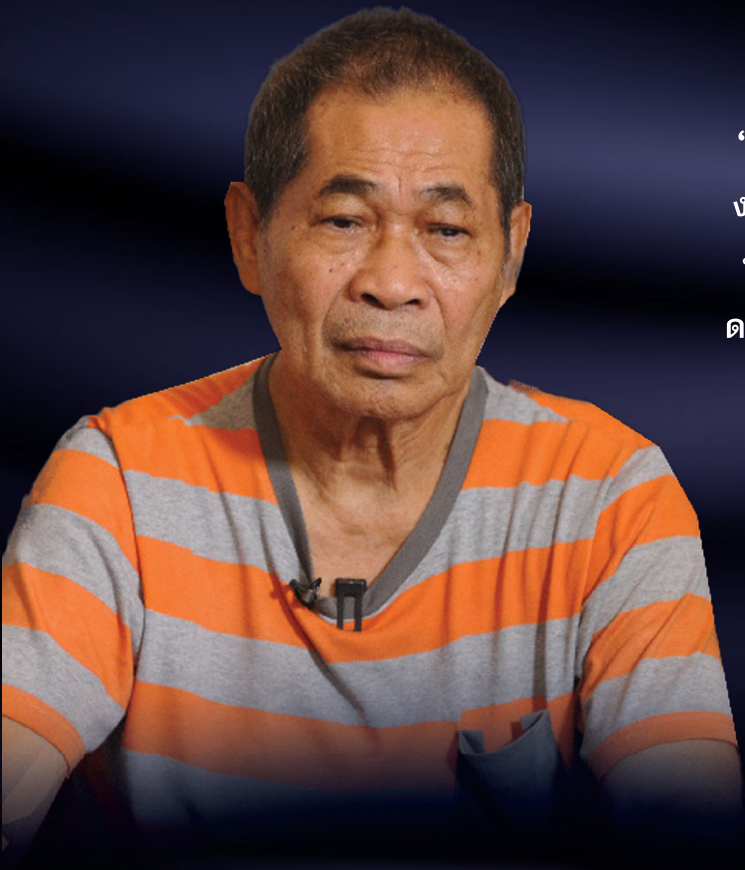
การถ่ายทอดส่งต่อภูมิปัญญาเพื่ออนุรักษ์สืบสาน
และพัฒนาสร้างสรรค์ต่อยอดงานอังกะลุง

อังกะลุง เป็นเครื่องดนตรีที่แฝงไปด้วยภูมิปัญญาและศิลปะทางดนตรี ที่ปัจจุบันแทบจะสูญหายไปจากสังคมไทย ด้วยยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนไปประกอบกับช่างฝีมือรุ่นเก่าได้ล้มหายตายจากไปเป็นจำนวนมาก ทำให้ภูมิปัญญาการทำอังกะลุงไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายเหมือนในอดีต รูปแบบของอังกะลุงจึงไม่มีการพัฒนาหรือต่อยอด ยังคงใช้ซึ่งอังกะลุง 3 กระบอก ตามรูปแบบอันเป็นเอกลักษณ์ที่ช่างชาวไทยได้พัฒนาเอาไว้ในปี พ.ศ. 2495 โดยรูปแบบยังคงได้รับการอนุรักษ์เอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์

ครูพิรศิษย์ บัวทั้ง ยังคงทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำเครื่องดนตรีอังกะลุงอยู่เสมอมาได้ขาด โดยเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน นักศึกษาและผู้ที่จะมาศึกษาเรียนรู้ โดยไม่หวังวิชา ด้วยกระบวนการที่ยุ่งยากและซับซ้อนในการประดิษฐ์อังกะลุงขึ้นมาแต่ละชิ้นจึงเป็นงานที่ต้องใช้เวลา และประสบการณ์ของช่างที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ไม่ใช่งานที่จะเรียนรู้เพียงวันเดียวแล้วจะสามารถทำได้ ส่งผลให้คนรุ่นใหม่หันไปสนใจงานด้านอื่น ๆ ทดแทน ผู้สานต่อการทำอังกะลุงในปัจจุบันจึงอยู่ในชั้นวัยฤดูที่แทบจะไม่เหลือผู้สืบทอดอีกต่อไปในอนาคต

“การทำอังกะลุง เป็นงานที่ต้องใช้ทักษะความรู้ทางด้านงานช่างและงานดนตรีมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เป็นงานทรงคุณค่า ที่บรรพบุรุษของเราได้พัฒนามาจากเครื่องดนตรีต่างชาติ คิดค้นใหม่ ดัดแปลงให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมและเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนไทย เราจึงควรหวงแหนและอนุรักษ์ไว้ไม่ให้สูญสิ้นไปจากแผ่นดิน”

ครูพีรศิษย์ บัวท้ง

ครูช่างศิลปหัตถกรรม ประจำปี 2559

**ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว่างประเทศ**
(องค์การมหาชน)

